

پایان نامه کارشناسی ارشد در پژوهش هنر

عنوان:

بررسی سرچشمه‌های ادبی و تصویری موجودات
تخیلی کتاب "عجایب المخلوقات و غرایب
الموجودات" القزوینی

استاد راهنما:

دکتر علیرضا طاهری

استاد مشاور:

دکتر محمد علی زهرا زاده

تحقیق و نگارش:

مریم زندحقیقی

(این پایان نامه از حمایت مالی معاونت پژوهشی دانشگاه سیستان و بلوچستان بهره مند شده است)

بهمن 1390

بِسْمِ تَعَالَى

این پایان نامه با عنوان بررسی سرچشمه‌های ادبی و تصویری موجودات تخیلی کتاب "عجایب المخلوقات و غرایب الموجودات" القزوینی قسمتی از برنامه آموزشی دوره کارشناسی ارشد پژوهش هنر توسط دانشجو مریم زندحقیقی با راهنمایی استاد پایان نامه علیرضا طاهری تهیه شده است. استفاده از مطالب آن به منظور اهداف آموزشی با ذکر مرجع و اطلاع کتبی به حوزه تحصیلات تکمیلی دانشگاه سیستان و بلوچستان مجاز می باشد.

(نام و امضاء دانشجو)

این پایان نامه 6 واحد درسی شناخته می شود و در تاریخ 90/11/30 توسط هیئت داوران بررسی و درجه عالی به آن تعلق گرفت.

نام و نام خانوادگی	امضاء	تاریخ
استاد راهنما:	علیرضا طاهری	
استاد مشاور:	محمد علی زهرا زاده	
داور 1:	داوود صارمی نائینی	
داور 2:	عبدالعلی اویسی پور	
نماینده تحصیلات تکمیلی:	احسان لرافشار	

تعهدنامه اصالت اثر

اینجانب مریم زندحقیقی تعهد می‌کنم که مطالب مندرج در این پایان نامه حاصل کار پژوهشی اینجانب است و به دستاوردهای پژوهشی دیگران که در این نوشته از آن استفاده شده است مطابق مقررات ارجاع گردیده است. این پایان نامه پیش از این برای احراز هیچ مدرک هم سطح یا بالاتر ارائه نشده است.

کلیه حقوق مادی و معنوی این اثر متعلق به دانشگاه سیستان و بلوچستان می‌باشد.

نام و نام خانوادگی دانشجو: مریم زندحقیقی

امضاء

تقدیم به:

مادر عزیزم که وجودش سرشار از عشق و محبت است و ساحل دریای پر مهر وجودش قرارگاه دل بی‌قرار
من است .
و روح پدرم که گوهر وجودش، در میان ما نیست.

الهی !

نور تو، چراغ معرفت بیفروخت، دل من افزونی است.

قرب تو، چراغ وجد بیفروخت، همت من افزونی است.

بود تو کار من راست کرد، بود من افزونی است.

سپاس پروردگار سبحان را که پرتو لطف بی‌کرانش همواره راهنما و روشنگر راهم بوده است. در آغاز برخورد لازم می‌دانم از مادر عزیزم که همواره از دعای خیر ایشان بهرمندهام و تمامی موفقیت‌های خود را مدیون زحمات ایشان هستم، تشکر و قدردانی کنم.

همچنین از زحمات استاد گرانقدر جناب آقای دکتر علیرضا طاهری که استاد راهنمای اینجانب در این پژوهش بودند و با راهنمایی‌های خود مرا یاری نمودند، کمال تشکر را دارم. از مساعدت‌های بی‌دریغ استاد ارجمند، جناب آقای دکتر محمدعلی زهرازاده، استاد مشاور پایان‌نامه که همیشه با رویی گشاده پذیرایم بودند، سپاسگزارم. همچنین از عنایت، مساعدت و راهنمایی‌های جناب آقای سید محمدرضا فاضل هاشمی، رئیس اداره‌ی مخطوطات کتابخانه‌ی مرکزی آستان قدس رضوی و کارشناسان محترم کتابخانه در بخش مخزن کتب خطی و چاپ سنگی و تالار محققان، کمال تشکر و قدردانی را دارم.

در پایان از خواهر عزیزم فاطمه زندحقیقی و الهام ایرانمنش و از تمامی دوستانم که در انجام این پژوهش یاریم نمودند و مایه‌ی آرامش خاطر من بودند، بی‌نهایت سپاسگزارم و سلامتی، سربلندی و موفقیت آنها را از درگاه ایزد متعال خواستارم.

چکیده:

زکریای قزوینی (600-682 ه.ق) از علما و فقیهان قرن هفتم است که با تألیف کتاب خود در زمینه‌ی علوم طبیعی به نام "عجایب المخلوقات و غرایب الموجودات" شهرتی جهانی یافت. آنچه در این پژوهش مورد توجه قرار می‌گیرد، بررسی سرچشمه‌های ادبی و تصویری موجودات تخیلی تصویر شده در این کتاب و شرح دقیق ساختار ظاهری و رفتاری این موجودات است.

موارد بررسی شده در این پژوهش نشان می‌دهد که خاستگاه اولیه موجودات تخیلی ملهم از طبیعت بوده و ریشه در اساطیر و افسانه‌ها دارد و بعضی از حکایت‌های این کتاب برگرفته از اخبار، احادیث و قصص قرآنی و در مواردی نقل قول‌هایی از بزرگانی چون ارسطو، ابوریحان بیرونی، ابن سینا، جاحظ و پلینی بوده و بعضی از داستان‌ها شرح روایاتی از جوالان و سیاحان است. بنابراین موجودات شرح داده شده و تصویر شده می‌تواند بر اساس تأثیر کتب و یا شرح روایاتی باشد که سیاحان و جهانگردان از نقاط مختلف حکایت نموده‌اند. به طور کلی در تمام نسخه‌ها هدف نگارگر در بعضی از تصاویر به نوعی روایتگری بخشی از متن در جهت مستند سازی وقایع بوده و در بعضی از موارد آزادانه و به مدد تخیل خود پیش رفته و در واقع مرز میان واقعیت و تخیل برای به تصویر کشیدن جهانی پر از شگفتی برداشته شده است.

کتاب با ساختار دایرةالمعارفی خود توصیفی از شگفتی‌های آفریدگان جهان، معرفی و شرح انواع مختلف موجودات ترکیبی در سیمای صورت‌های فلکی، فرشتگان، انواع موجودات ترکیبی بری و بحری، گونه‌های موجودات ماورایی چون (دیو، جن، غول)، انواع مخلوقات عجیب الشکل و حیوانات مرکب در ترکیبات "حیوان- حیوان"، "انسان- حیوان"، "حیوان- انسان" و "مخلوقات عجیب" ارائه می‌دهد.

کلمات کلیدی: موجودات تخیلی – عجایب المخلوقات و غرایب الموجودات – القزوینی – نگارگری

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
1	مقدمه
7	فصل اول: عجایب المخلوقات و غرایب الموجودات
8	1-1- عجایب نویسی
12	2-1- ساختار عجایب نامه‌ها
13	3-1- منابع عجایب نامه‌ها
15	4-1- پیش متن‌های عجایب نامه‌های ایرانی
22	5-1- عجایب المخلوقات و غرایب الموجودات قزوینی
24	1-5-1- ساختار عربی و ترجمه فارسی کتاب عجایب المخلوقات قزوینی
25	6-1- معرفی نسخه‌های مورد استفاده در پژوهش
33	فصل دوم: موجودات ترکیبی
34	1-2- اسطوره
36	2-2- موجودات ترکیبی
37	3-2- طبقه بندی موجودات ترکیبی
40	فصل سوم: تجزیه و تحلیل نقوش
41	1-3- صورت‌های فلکی
42	2-3- صور فلکی ترکیبی
42	1-2-3- کوکب دلفین
46	2-2-3- کوکب فرس
50	3-2-3- کوکب قوس
55	4-2-3- کوکب جدی
58	5-2-3- کوکب قنطورس
64	6-2-3- کوکب قیطس
68	7-2-3- کوکب تنین
72	3-3- فرشتگان
77	1-3-3- حاملان عرش
82	2-3-3- ملکه روح
84	3-3-3- ملک اسرافیل
88	4-3-3- ملک میکائیل
89	5-3-3- ملک جبرئیل
91	6-3-3- ملک عزرائیل

93 7-3-3 ملائکه آسمانها
99 4-3 جزایر
99 1-4-3 جزیره رایج
106 2-4-3 جزیره رامی
108 3-4-3 جزیره واقواق
113 4-4-3 جزیره اطوران
115 5-4-3 جزیره برطائیل
118 6-4-3 جزیره سلامط
118 7-4-3 جزیره قصر
120 8-4-3 جزیره جابه
122 9-4-3 جزیره تنین
126 10-4-3 جزیره سگسار
130 5-3 موجودات بحری
130 1-5-3 بحر یون
133 2-5-3 بحر هند
135 3-5-3 بحر فارس
137 4-5-3 بحر قُلْزُم
139 5-5-3 بحر زنج
139 6-5-3 بحر مغرب
141 7-5-3 بحر خزر
144 6-3 سایر حیوانات آبی
144 1-6-3 ارنب بحری
145 2-6-3 انسان الماء
146 3-6-3 فرس الماء
147 4-6-3 تمساح
148 5-6-3 قنفذ الماء
149 6-6-3 قوقی
150 7-3 مخلوقات عجیب و افسانه‌ای
151 1-7-3 مخلوقات ترکیبی "حیوان-انسان" و "حیوان-حیوان"
151 1-1-7-3 دیوان و شیاطین
154 2-1-7-3 جن
156 3-1-7-3 گونه‌های دیو و غول در عجایب المخلوقات و غرایب الموجودات
169 4-1-7-3 ریخت شناسی اجنه و دیوان در عجایب المخلوقات و غرایب الموجودات
176 2-7-3 جانوران عجیب الخلقه
178 1-2-7-3 یأجوج و مأجوج و بستر گوشان
182 2-2-7-3 انسان‌هایی با سر سگ و بال پرنده
182 3-2-7-3 دوالپایان

185 4-2-7-3- انسان‌های پرنده بال و خرطوم بینی
186 5-2-7-3- چند عضوی‌ها
187 6-2-7-3- نسناس
190 7-2-7-3- شق
191 8-3- حیوانات مرکب
209 نتیجه‌گیری
213 منابع و مآخذ

فهرست جداول

صفحه	عنوان جدول
206	جدول 3-1. میزان تطابق تصاویر با متن در نسخه‌ی خطی عجایب المخلوقات قزوینی به شماره 28026، کتابخانه‌ی آستان قدس رضوی.
207	جدول 3-2. میزان تطابق تصاویر با متن در نسخه‌ی خطی عجایب المخلوقات قزوینی، هند، 954 ه. ق، کتابخانه‌ی آستان قدس رضوی.
208	جدول 3-3. میزان تطابق تصاویر با متن در نسخه‌ی چاپ سنگی عجایب المخلوقات قزوینی، قاجار، 1264 ه. ق، کتابخانه‌ی آستان قدس رضوی.
209	جدول 3-4. میزان تطابق تصاویر با متن در نسخه‌ی عجایب المخلوقات قزوینی، چاپ سنگی هند، 1331 ه. ق، کتابخانه‌ی آستان قدس رضوی.

فهرست اشکال

صفحه	عنوان شکل
43	شکل 3-1. کوبک دلفین، عجایب المخلوقات قزوینی، چاپ سنگی قاجار، 1264 ه. ق. تالار مخطوطات کتابخانه‌ی آستان قدس رضوی، مخزن کتب چاپ سنگی، شماره‌ی نسخه 3592
44	شکل 3-2. صورت دلفین، فرهنگ اصطلاحات نجومی مصفا. (مصفا، 1366: 284)
45	شکل 3-3. سمکه البهچ، عجایب المخلوقات قزوینی، چاپ سنگی قاجار، 1264 ه. ق. تالار مخطوطات کتابخانه‌ی آستان قدس رضوی، مخزن کتب چاپ سنگی، شماره‌ی نسخه 3592
45	شکل 3-4. ستاره‌ی دلفین، عجایب المخلوقات قزوینی، نسخه‌ی خطی ترجمه‌ی فارسی، اوایل قرن 15 م. احتمالاً بغداد، عراق یا شرق ترکیه. (www.flicker.com)
46	شکل 3-5. کوبک دلفین، عجایب المخلوقات قزوینی، چاپ سنگی هند، 1331 ه. ق. تالار مخطوطات کتابخانه‌ی آستان قدس رضوی، مخزن کتب چاپ سنگی، شماره‌ی نسخه 1324
47	شکل 3-6. کوبک فرس، عجایب المخلوقات قزوینی، چاپ سنگی قاجار، 1264 ه. ق. تالار مخطوطات کتابخانه‌ی آستان قدس رضوی، مخزن کتب چاپ سنگی، شماره‌ی نسخه 3592
48	شکل 3-7. عجایب المخلوقات قزوینی، چاپ سنگی هند، 1331 ه. ق. تالار مخطوطات کتابخانه‌ی آستان قدس رضوی، مخزن کتب چاپ سنگی، شماره‌ی نسخه 1324
48	شکل 3-8. عجایب المخلوقات قزوینی، نسخه‌ی خطی ترجمه‌ی فارسی، اوایل قرن 15 م. احتمالاً بغداد، عراق یا شرق ترکیه. (www.flicker.com)
49	شکل 3-9. عجایب المخلوقات قزوینی، نسخه‌ی خطی هند، ترجمه‌ی فارسی، 954 ه. ق. تالار مخطوطات کتابخانه‌ی آستان قدس رضوی، مخزن کتب خطی، شماره‌ی نسخه 35212
49	شکل 3-10. عجایب المخلوقات قزوینی، نسخه‌ی خطی، ترجمه‌ی فارسی، تالار مخطوطات کتابخانه‌ی آستان قدس رضوی، مخزن کتب خطی، شماره‌ی نسخه 28026
49	شکل 3-11. صورت فرس، عجایب المخلوقات، نسخه‌ی خطی ترجمه‌ی فارسی، 944 ه. ق. / 1537 م. احتمالاً در غرب هند، کتابخانه‌ی ملی پزشکی آمریکا (http:// www.nlm.nih.gov/hmd/arabic/natural-hist3.html)
50	شکل 3-12. صورت فرس، کتاب صورالکواکب الثابه، در حدود (834- 844 ق.). (ریشار، 1383: 78)
51	شکل 3-13. صورت قوس در کتاب فرهنگ اصطلاحات نجومی مصفا. (مصفا، 1366: 607)
52	شکل 3-14. کوبک قوس، عجایب المخلوقات قزوینی، چاپ سنگی قاجار، 1264 ه. ق. تالار مخطوطات کتابخانه‌ی آستان قدس رضوی، مخزن کتب چاپ سنگی، شماره‌ی نسخه 3592
52	شکل 3-15. کوبک قوس، عجایب المخلوقات قزوینی، نسخه‌ی خطی ترجمه‌ی فارسی، 944 ه. ق. / 1537 م. احتمالاً در غرب هند، کتابخانه‌ی ملی پزشکی آمریکا (http:// www.nlm.nih.gov/hmd/arabic/natural-hist3.html)
54	شکل 3-16. کوبک قوس، عجایب المخلوقات قزوینی، فارسی/ هرات. (Titley, 1981: 5)
54	شکل 3-17. صورت فلکی رامی یا قوس، عجایب المخلوقات قزوینی، چاپ سنگی هند، 1331 ه. ق. تالار مخطوطات کتابخانه‌ی آستان قدس رضوی، مخزن کتب چاپ سنگی، شماره‌ی نسخه 1324
55	شکل 3-18. صورت قوس، عجایب المخلوقات قزوینی، نسخه‌ی خطی ترجمه‌ی فارسی، اوایل قرن 15 م. احتمالاً بغداد، عراق یا شرق ترکیه. (www.flicker.com)
56	شکل 3-19. صورت جدی، فرهنگ اصطلاحات نجومی مصفا. (مصفا، 1366: 162)
57	شکل 3-20. عجایب المخلوقات قزوینی، چاپ سنگی قاجار، 1264 ه. ق. تالار مخطوطات کتابخانه‌ی

- آستان قدس رضوی، مخزن کتب چاپ سنگی، شماره‌ی نسخه 3592
- 57 شکل 3-21. کوکب جدی، عجایب المخلوقات قزوینی، نسخه‌ی خطی ترجمه‌ی فارسی، اوایل قرن 15 م. احتمالاً بغداد، عراق یا شرق ترکیه. (www.flicker.com)
- 57 شکل 3-22. کوکب جدی، عجایب المخلوقات قزوینی، نسخه‌ی عربی، متعلق به موزه اشمولین. (Allan, 1995:84)
- 58 شکل 3-23. کوکب قنطورس، کتاب فرهنگ اصطلاحات نجومی مصفا. (مصفا، 1366: 603)
- 60 شکل 3-24. کوکب قنطورس، عجایب المخلوقات قزوینی، نسخه‌ی خطی ترجمه‌ی فارسی، قرن 15 م. احتمالاً متعلق به بغداد، عراق یا شرق ترکیه. (www.flicker.com)
- 61 شکل 3-25. کوکب قنطورس، عجایب المخلوقات قزوینی، نسخه‌ی خطی ترجمه‌ی فارسی، تالار مخطوطات کتابخانه‌ی آستان قدس رضوی، مخزن کتب خطی، شماره‌ی نسخه 28026
- 61 شکل 3-26. قنطورس، عجایب المخلوقات قزوینی، نسخه‌ی خطی ترجمه‌ی فارسی، احتمالاً قرن هشتم ه. ق. تالار مخطوطات کتابخانه‌ی آستان قدس رضوی، مخزن کتب خطی، شماره‌ی نسخه 10975
- 62 شکل 3-27. کوکب قنطورس، عجایب المخلوقات قزوینی، چاپ سنگی قاجار، 1264 ه. ق. تالار مخطوطات کتابخانه‌ی آستان قدس رضوی، مخزن کتب چاپ سنگی، شماره‌ی نسخه 3592
- 62 شکل 3-28. سری که در دست قنطورس قرار گرفته است، عجایب المخلوقات قزوینی، چاپ سنگی قاجار، 1264 ه. ق. تالار مخطوطات کتابخانه‌ی آستان قدس رضوی، مخزن کتب چاپ سنگی، شماره‌ی نسخه 3592
- 63 شکل 3-29. کوکب قنطورس، عجایب المخلوقات قزوینی، چاپ سنگی هند، 1331 ه. ق. تالار مخطوطات کتابخانه‌ی آستان قدس رضوی، مخزن کتب چاپ سنگی، شماره‌ی نسخه 1324
- 64 شکل 3-30. کوکب قنطورس، عجایب المخلوقات قزوینی، نسخه‌ی خطی عربی، مکتب بغداد، سده هشتم ه. ق. / چهاردهم م. کتابخانه آکادمی علوم، لنینگراد. (یوپ، 1377: 418)
- 65 شکل 3-31. صورت قیطس، کتاب فرهنگ اصطلاحات نجومی مصفا. (مصفا، 1366: 611)
- 66 شکل 3-32. کوکب قیطس، عجایب المخلوقات قزوینی، نسخه‌ی خطی ترجمه‌ی فارسی، قرن 15 م. احتمالاً متعلق به بغداد، عراق یا شرق ترکیه. (www.flicker.com)
- 66 شکل 3-33. قیطس، عجایب المخلوقات قزوینی، چاپ سنگی هند، 1331 ه. ق. تالار مخطوطات کتابخانه‌ی آستان قدس رضوی، مخزن کتب چاپ سنگی، شماره‌ی نسخه 1324
- 67 شکل 3-34. صورت قیطس، عجایب المخلوقات و غرایب الموجودات قزوینی، نسخه‌ی خطی ترجمه‌ی فارسی، 944 ه. ق. / 1537 م. احتمالاً در غرب هند، کتابخانه‌ی ملی پزشکی آمریکا. (<http://www.nlm.nih.gov/hmd/arabic/natural-hist3.html>)
- 70 شکل 3-35. صورت فلکی تنین، فرهنگ اصطلاحات نجومی مصفا. (مصفا، 1366: 143)
- 70 شکل 3-36. صورت فلکی تنین، نسخه‌ی خطی عربی، (احتمالاً بغداد، عراق و یا شرق ترکیه، از قرن 15 میلادی و متعلق به گالری هنری فریر، آرتور ساکالر). (www.u.s.national library of medicine)
- 71 شکل 3-37. کوکب تنین، عجایب المخلوقات قزوینی، چاپ سنگی هند، 1331 ه. ق. تالار مخطوطات کتابخانه‌ی آستان قدس رضوی، مخزن کتب چاپ سنگی، شماره‌ی نسخه 1324
- 71 شکل 3-38. صورت فلکی تنین، نسخه‌ی خطی ترجمه‌ی ترکی از عجایب المخلوقات قزوینی، قرن دهم ه. ق. واقع در (دارالکتاب) مصر. (نجفی، 1367: 153)
- 79 شکل 3-39. حاملان عرش، عجایب المخلوقات قزوینی، چاپ سنگی هند، 1331 ه. ق. تالار مخطوطات کتابخانه‌ی آستان قدس رضوی، مخزن کتب چاپ سنگی، شماره‌ی نسخه 1324
- 79 شکل 3-40. حاملان عرش، عجایب المخلوقات قزوینی، چاپ سنگی قاجار، 1264 ه. ق. تالار مخطوطات کتابخانه‌ی آستان قدس رضوی، مخزن کتب چاپ سنگی، شماره‌ی نسخه 3592

- شکل 3-41. نماد چهار مبشر (حاملان عرش)، عجایب المخلوقات قزوینی، مکتب بغداد، سده هشتم ه. ق./چهاردهم م. کتابخانه‌ی علوم آکادمی لنینگراد. (یوپ، 1377: 417)
- شکل 3-42. فرشته چهار سر، معراج‌نامه، سده نهم ه. ق./پانزدهم م. مکتب هرات. (رزسگای، 1385: 33)
- شکل 3-43. صورت روح (ع) و روحانیون، عجایب المخلوقات قزوینی، چاپ سنگی قاجار، 1264 ه. ق. تالار مخطوطات کتابخانه‌ی آستان قدس رضوی، مخزن کتب چاپ سنگی، شماره‌ی نسخه 3592
- شکل 3-44. ملک روح. عجایب المخلوقات قزوینی، چاپ سنگی هند، 1331 ه. ق. تالار مخطوطات کتابخانه‌ی آستان قدس رضوی، مخزن کتب چاپ سنگی، شماره‌ی نسخه 1324
- شکل 3-45. روح (ع)، عجایب المخلوقات و غرایب الموجودات قزوینی، نسخه‌ی ترجمه‌ی فارسی، مجموعه‌ی ریتلنجر در موزه‌ی اشمولین. (Allan, 1995:91)
- شکل 3-46. فرشته اسرافیل، عجایب المخلوقات و غرایب الموجودات قزوینی، نسخه‌ی خطی عربی، قرن چهاردهم م. احتمالاً عراق، واشنگتن دی‌سی، گالری هنری فریر. (Hagedorn, 2009: 51)
- شکل 3-47. اسرافیل (ع)، عجایب المخلوقات قزوینی، چاپ سنگی قاجار، 1264 ه. ق. تالار مخطوطات کتابخانه‌ی آستان قدس رضوی، مخزن کتب چاپ سنگی، شماره‌ی نسخه 3592
- شکل 3-48. اسرافیل (ع)، عجایب المخلوقات قزوینی، چاپ سنگی هند، 1331 ه. ق. تالار مخطوطات کتابخانه‌ی آستان قدس رضوی، مخزن کتب چاپ سنگی، شماره‌ی نسخه 1324
- شکل 3-49. میکائیل (ع)، نسخه‌ی خطی عربی عجایب المخلوقات قزوینی، احتمالاً از گالری هنری فریر و آرتور ساکلی. ([www.u.s.national library of medicine](http://www.u.s.national.library.of.medicine))
- شکل 3-50. میکائیل (ع)، عجایب المخلوقات قزوینی، چاپ سنگی قاجار، 1264 ه. ق. تالار مخطوطات کتابخانه‌ی آستان قدس رضوی، مخزن کتب چاپ سنگی، شماره‌ی نسخه 3592
- شکل 3-51. صورت جبرئیل (ع). عجایب المخلوقات قزوینی، چاپ سنگی قاجار، 1264 ه. ق. تالار مخطوطات کتابخانه‌ی آستان قدس رضوی، مخزن کتب چاپ سنگی، شماره‌ی نسخه 3592
- شکل 3-52. عزرائیل (ع). عجایب المخلوقات قزوینی، چاپ سنگی، 1264 ه. ق. تالار مخطوطات کتابخانه‌ی آستان قدس رضوی، مخزن کتب چاپ سنگی، شماره‌ی نسخه 3592
- شکل 3-53. عزرائیل (ع)، نسخه‌ی خطی عربی عجایب المخلوقات قزوینی، احتمالاً از گالری هنری فریر و آرتور ساکلی. ([www.u.s.national library of medicine](http://www.u.s.national.library.of.medicine))
- شکل 3-54. صورت عزرائیل، نسخه‌ی خطی ترجمه‌ی فارسی عجایب المخلوقات قزوینی، 975 ه. ق. واقع در (دارالکتب) مصر. (نجفی، 1367: 98)
- شکل 3-55. ملائکه آسمان اول به صورت گاو، عجایب المخلوقات قزوینی، چاپ سنگی هند، 1331 ه. ق. تالار مخطوطات کتابخانه‌ی آستان قدس رضوی، مخزن کتب چاپ سنگی، شماره‌ی نسخه 1324
- شکل 3-56. اسماعیل ملک آسمان اول در صورت گاو بالدار، عجایب المخلوقات قزوینی، چاپ سنگی قاجار، 1264 ه. ق. تالار مخطوطات کتابخانه‌ی آستان قدس رضوی، مخزن کتب چاپ سنگی، شماره‌ی نسخه 3592
- شکل 3-57. شماعیل رئیس ملائکه آسمان دوم، عجایب المخلوقات قزوینی، چاپ سنگی قاجار، 1264 ه. ق. تالار مخطوطات کتابخانه‌ی آستان قدس رضوی، مخزن کتب چاپ سنگی، شماره‌ی نسخه 3592
- شکل 3-58. ساعد رئیس ملائکه آسمان سوم، عجایب المخلوقات قزوینی، چاپ سنگی قاجار، 1264 ه. ق. تالار مخطوطات کتابخانه‌ی آستان قدس رضوی، مخزن کتب چاپ سنگی، شماره‌ی نسخه 3592
- شکل 3-59. صلصائیل، عجایب المخلوقات قزوینی، چاپ سنگی هند، 1331 ه. ق. تالار مخطوطات کتابخانه‌ی آستان قدس رضوی، مخزن کتب چاپ سنگی، شماره‌ی نسخه 1324
- شکل 3-60. صلصائیل، عجایب المخلوقات قزوینی، چاپ سنگی قاجار، 1264 ه. ق. تالار مخطوطات کتابخانه‌ی آستان قدس رضوی، مخزن کتب چاپ سنگی، شماره‌ی نسخه 3592

- شکل 3-61. ملائکه آسمان پنجم (حور عین) و کلکائیل، عجایب المخلوقات قزوینی، چاپ سنگی قاجار، 1264 ه. ق. تالار مخطوطات کتابخانه‌ی آستان قدس رضوی، مخزن کتب چاپ سنگی، شماره‌ی نسخه 3592
- شکل 3-62. ملائکه آسمان پنجم (حور عین)، عجایب المخلوقات قزوینی، چاپ سنگی هند، 1331 ه. ق. تالار مخطوطات کتابخانه‌ی آستان قدس رضوی، مخزن کتب چاپ سنگی، شماره‌ی نسخه 1324
- شکل 3-63. سمخائیل و ملائکه آسمان ششم (ولدان)، عجایب المخلوقات قزوینی، چاپ سنگی قاجار، 1264 ه. ق. تالار مخطوطات کتابخانه‌ی آستان قدس رضوی، مخزن کتب چاپ سنگی، شماره‌ی نسخه 3592
- شکل 3-64. برمائیل و ملائکه آسمان هفتم (بنی آدم)، عجایب المخلوقات قزوینی، چاپ سنگی قاجار، 1264 ه. ق. تالار مخطوطات کتابخانه‌ی آستان قدس رضوی، مخزن کتب چاپ سنگی، شماره‌ی نسخه 3592
- شکل 3-65. ملائکه آسمان هفتم (بنی آدم)، عجایب المخلوقات قزوینی، چاپ سنگی هند، 1331 ه. ق. تالار مخطوطات کتابخانه‌ی آستان قدس رضوی، مخزن کتب چاپ سنگی، شماره‌ی نسخه 1324
- شکل 3-66. جزیره‌ی رایج، عجایب المخلوقات قزوینی، چاپ سنگی قاجار، 1264 ه. ق. تالار مخطوطات کتابخانه‌ی آستان قدس رضوی، مخزن کتب چاپ سنگی، شماره‌ی نسخه 3592
- شکل 3-67. جزیره‌ی رایج، عجایب المخلوقات قزوینی، چاپ سنگی هند، 1331 ه. ق. تالار مخطوطات کتابخانه‌ی آستان قدس رضوی، مخزن کتب چاپ سنگی، شماره‌ی نسخه 1324
- شکل 3-68. جزیره‌ی رایج و ساکنان آن، نسخه‌ی خطی ترجمه‌ی فارسی عجایب المخلوقات قزوینی، قرن 15 م. احتمالا بغداد، عراق یا شرق ترکیه. (www.flicker.com)
- شکل 3-69. ساکنان جزیره‌ی رایج، نسخه‌ی خطی ترجمه‌ی فارسی عجایب المخلوقات قزوینی، ایالات متحده، احتمالا پنجم، قرن 17 م. کتابخانه‌ی ملی پزشکی آمریکا ([http:// www.nlm.nih.gov/hmd/arabic/natural-hist3.html](http://www.nlm.nih.gov/hmd/arabic/natural-hist3.html))
- شکل 3-70. ساکنان جزیره‌ی رایج، نسخه‌ی خطی ترجمه‌ی فارسی، احتمالا در غرب هند، 944 ه. ق. 1537/ م. کتابخانه‌ی ملی پزشکی آمریکا. (<http:// www.nlm.nih.gov/hmd/arabic/natural-hist3.html>)
- شکل 3-71. جزیره‌ی رامی، عجایب المخلوقات قزوینی، چاپ سنگی هند، 1331 ه. ق. تالار مخطوطات کتابخانه‌ی آستان قدس رضوی، مخزن کتب چاپ سنگی، شماره‌ی نسخه 1324
- شکل 3-72. آدم‌های جزیره‌ی رامی، نسخه‌ی خطی عربی، عجایب المخلوقات قزوینی، احتمالا بغداد، عراق یا شرق ترکیه، اوایل قرن 15 م. از گالری هنری فریر یا گالری آرتور ساکلی. (www.u.s.national library of medicine)
- شکل 3-73. آدم‌های کوتوله در جزیره‌ی رامی، نسخه‌ی خطی عربی، عجایب المخلوقات قزوینی، احتمالا بغداد، عراق یا شرق ترکیه، اوایل قرن 15 م. از گالری هنری فری و گالری آرتور ساکلی. (www.u.s.national library of medicine)
- شکل 3-74. جزیره‌ی واق‌واق (انسان - گیاه - حیوان)، عجایب المخلوقات قزوینی، چاپ سنگی قاجار، 1264 ه. ق. تالار مخطوطات کتابخانه‌ی آستان قدس رضوی، مخزن کتب چاپ سنگی، شماره‌ی نسخه 3592
- شکل 3-75. درخت دوزخی با ترکیب " حیوان - گیاه "، معراج‌نامه، سده نهم ه. ق. / پانزدهم م. هرات، کتابخانه‌ی ملی پاریس. (رزسگای، 1385: 45)
- شکل 3-76. درخت واق‌واق (انسان - درخت)، در جزیره‌ی واق‌واق، عجایب المخلوقات قزوینی، چاپ سنگی هند، 1331 ه. ق. تالار مخطوطات کتابخانه‌ی آستان قدس رضوی، مخزن کتب چاپ سنگی، شماره‌ی نسخه 1324

- شکل 3-77. کرگدن و سگساران در جزیره‌ی اطوران، عجایب المخلوقات قزوینی، چاپ سنگی قاجار، 1264 ه. ق. تالار مخطوطات کتابخانه‌ی آستان قدس رضوی، مخزن کتب چاپ سنگی، شماره‌ی نسخه 3592
- شکل 3-78. انسان در جزیره‌ی برطاییل، عجایب المخلوقات قزوینی، نسخه‌ی خطی ترجمه‌ی فارسی تالار مخطوطات کتابخانه‌ی آستان قدس رضوی، مخزن کتب خطی، شماره‌ی نسخه 28026
- شکل 3-79. جزیره‌ی برطاییل، عجایب المخلوقات قزوینی، نسخه‌ی خطی ترجمه‌ی فارسی، احتمالاً قرن هشتم ه. ق. تالار مخطوطات کتابخانه‌ی آستان قدس رضوی، مخزن کتب خطی، شماره‌ی نسخه 10975
- شکل 3-80. جزیره‌ی برطاییل، عجایب المخلوقات طوسی سلمانی، ترجمه‌ی فارسی، بغداد. (<http://horslesmurs.ning.com/photo/les-peuples-tachetes-dafrique>)
- شکل 3-81. تصویر درخت الوف و ساکنان جزیره‌ی برطانیل، عجایب المخلوقات قزوینی، چاپ سنگی قاجار، 1264 ه. ق. تالار مخطوطات کتابخانه‌ی آستان قدس رضوی، مخزن کتب چاپ سنگی، شماره‌ی نسخه 3592
- شکل 3-82. ماهی در جزیره‌ی سلامط، عجایب المخلوقات قزوینی، نسخه‌ی خطی ترجمه‌ی فارسی، تالار مخطوطات کتابخانه‌ی آستان قدس رضوی، مخزن کتب خطی، شماره‌ی نسخه 28026
- شکل 3-83. جزیره‌ی سلامط، عجایب المخلوقات قزوینی، چاپ سنگی قاجار، 1264 ه. ق. تالار مخطوطات کتابخانه‌ی آستان قدس رضوی، مخزن کتب چاپ سنگی، شماره‌ی نسخه 3592
- شکل 3-84. جزیره‌ی قصر، عجایب المخلوقات قزوینی، چاپ سنگی قاجار 1264 ه. ق. تالار مخطوطات کتابخانه‌ی آستان قدس رضوی، مخزن کتب چاپ سنگی، شماره‌ی نسخه 3592
- شکل 3-85. سگساران در جزیره‌ی قصر، عجایب المخلوقات قزوینی، چاپ سنگی هند، 1331 ه. ق. تالار مخطوطات کتابخانه‌ی آستان قدس رضوی، مخزن کتب چاپ سنگی، شماره‌ی نسخه 1324
- شکل 3-86. سگساران در جزیره‌ی قصر، عجایب المخلوقات قزوینی، نسخه‌ی خطی ترجمه‌ی فارسی، تالار مخطوطات کتابخانه‌ی آستان قدس رضوی، مخزن کتب خطی، شماره‌ی نسخه 28026
- شکل 3-87. انسان‌های اشقر در جزیره‌ی جابه، عجایب المخلوقات قزوینی، نسخه‌ی خطی ترجمه‌ی فارسی، تالار مخطوطات کتابخانه‌ی آستان قدس رضوی، مخزن کتب خطی، شماره‌ی نسخه 28026
- شکل 3-88. انسان‌های اشقر، عجایب المخلوقات قزوینی، چاپ سنگی قاجار، 1264 ه. ق. تالار مخطوطات کتابخانه‌ی آستان قدس رضوی، مخزن کتب چاپ سنگی، شماره‌ی نسخه 3592
- شکل 3-89. مردمانی که سرشان در تنشان فرو رفته است، عجایب المخلوقات قزوینی، ترجمه‌ی فارسی، احتمالاً قرن هشتم ه. ق. تالار مخطوطات کتابخانه‌ی آستان قدس رضوی، مخزن کتب خطی، شماره‌ی نسخه 10975
- شکل 3-90. جزیره‌ی تنین، اژدها در حال بلعیدن گاو، عجایب المخلوقات قزوینی، چاپ سنگی قاجار، 1264 ه. ق. تالار مخطوطات کتابخانه‌ی آستان قدس رضوی، مخزن کتب چاپ سنگی، شماره‌ی نسخه 3592
- شکل 3-91. اژدهای مرده در جزیره‌ی تنین، عجایب المخلوقات قزوینی، چاپ سنگی قاجار، 1264 ه. ق. تالار مخطوطات کتابخانه‌ی آستان قدس رضوی، مخزن کتب چاپ سنگی، شماره‌ی نسخه 3592
- شکل 3-92. جانوری که مردم برای اسکندر هدیه دادند، عجایب المخلوقات قزوینی، نسخه‌ی خطی ترجمه‌ی فارسی، تالار مخطوطات کتابخانه‌ی آستان قدس رضوی، مخزن کتب خطی، شماره‌ی نسخه 28026
- شکل 3-93. جانوری که مردم برای اسکندر هدیه بردند، عجایب المخلوقات قزوینی، چاپ سنگی هند، 1331 ه. ق. تالار مخطوطات کتابخانه‌ی آستان قدس رضوی، مخزن کتب چاپ سنگی، شماره‌ی نسخه 1324

- شکل 3-94. خرگوش شاخدار جزیره تنین، نسخه‌ی خطی عربی عجایب المخلوقات قزوینی، (احتمالا بغداد، عراق و یا شرق ترکیه، از قرن 15 میلادی و متعلق به گالری هنری فریر و یا آرتور ساکلر. (www.u.s.national library of medicine))
- شکل 3-95. تنین (مار) در حال بلعیدن گاو، عجایب المخلوقات قزوینی، چاپ سنگی هند، 1331 ه. ق. تالار مخطوطات کتابخانه‌ی آستان قدس رضوی، مخزن کتب چاپ سنگی، شماره‌ی نسخه 1324
- شکل 3-96. جزیره تنین، عجایب المخلوقات قزوینی، نسخه‌ی خطی ترجمه‌ی فارسی، تالار مخطوطات کتابخانه‌ی آستان قدس رضوی، مخزن کتب خطی، شماره‌ی نسخه 28026
- شکل 3-97. تاجران در جزیره سگسار، عجایب المخلوقات قزوینی، چاپ سنگی قاجار، 1264 ه. ق. تالار مخطوطات کتابخانه‌ی آستان قدس رضوی، مخزن کتب چاپ سنگی، شماره‌ی نسخه 3592
- شکل 3-98. مرد و طایفه‌ی سگ سران در جزیره سگسار، نسخه‌ی خطی عربی عجایب المخلوقات قزوینی، (احتمالا بغداد، عراق و یا شرق ترکیه، از قرن 15 میلادی و متعلق به گالری هنری فریر و یا آرتور ساکلر. (www.u.s.national library of medicine))
- شکل 3-99. سگ سران، ترجمه‌ی ترکی عجایب المخلوقات قزوینی، 960 ه. ق. (دارالکتب مصر). (نجفی، 1367: 105)
- شکل 3-100. سگ سران در جزیره سگسار، عجایب المخلوقات قزوینی، چاپ سنگی هند، 1331 ه. ق. تالار مخطوطات کتابخانه‌ی آستان قدس رضوی، مخزن کتب چاپ سنگی، شماره‌ی نسخه 1324
- شکل 3-101. دوالپا در جزیره سگسار، عجایب المخلوقات قزوینی، چاپ سنگی قاجار، 1264 ه. ق. تالار مخطوطات کتابخانه‌ی آستان قدس رضوی، مخزن کتب چاپ سنگی، شماره‌ی نسخه 3592
- شکل 3-102. امة اخری در بحر یون، عجایب المخلوقات قزوینی، چاپ سنگی قاجار، 1264 ه. ق. تالار مخطوطات کتابخانه‌ی آستان قدس رضوی، مخزن کتب چاپ سنگی، شماره‌ی نسخه 3592
- شکل 3-103. ماهی با سر خوک در بحر یون، عجایب المخلوقات قزوینی، چاپ سنگی قاجار، 1264 ه. ق. تالار مخطوطات کتابخانه‌ی آستان قدس رضوی، مخزن کتب چاپ سنگی، شماره‌ی نسخه 3592
- شکل 3-104. ماهی با سر خوک، عجایب المخلوقات قزوینی، نسخه‌ی خطی ترجمه‌ی فارسی، احتمالا قرن هشتم ه. ق. تالار مخطوطات کتابخانه‌ی آستان قدس رضوی، مخزن کتب خطی، شماره‌ی نسخه 10975
- شکل 3-105. ماهی با سر انسان در بحر یون، عجایب المخلوقات قزوینی، چاپ سنگی قاجار، 1264 ه. ق. تالار مخطوطات کتابخانه‌ی آستان قدس رضوی، مخزن کتب چاپ سنگی، شماره‌ی نسخه 3592
- شکل 3-106. ماهی با سر گاو شاخدار در بحر یون، عجایب المخلوقات قزوینی، چاپ سنگی قاجار، 1264 ه. ق. تالار مخطوطات کتابخانه‌ی آستان قدس رضوی، مخزن کتب چاپ سنگی، شماره‌ی نسخه 3592
- شکل 3-107. مار بزرگی که در بحر یون است، عجایب المخلوقات قزوینی، چاپ سنگی قاجار، 1264 ه. ق. تالار مخطوطات کتابخانه‌ی آستان قدس رضوی، مخزن کتب چاپ سنگی، شماره‌ی نسخه 3592
- شکل 3-108. سمکه منقطه، عجایب المخلوقات قزوینی، نسخه‌ی خطی ترجمه‌ی فارسی، تالار مخطوطات کتابخانه‌ی آستان قدس رضوی، مخزن کتب خطی، شماره‌ی نسخه 28026
- شکل 3-109. سمکه منقطه، عجایب المخلوقات قزوینی، نسخه‌ی خطی ترجمه‌ی فارسی، احتمالا قرن هشتم ه. ق. تالار مخطوطات کتابخانه‌ی آستان قدس رضوی، مخزن کتب خطی، شماره‌ی نسخه 10975
- شکل 3-110. سمک طیاره، عجایب المخلوقات قزوینی، نسخه‌ی خطی ترجمه‌ی فارسی، تالار مخطوطات کتابخانه‌ی آستان قدس رضوی، مخزن کتب خطی، شماره‌ی نسخه 28026
- شکل 3-111. گاو ماهی، عجایب المخلوقات قزوینی، چاپ سنگی قاجار، 1264 ه. ق. تالار مخطوطات کتابخانه‌ی آستان قدس رضوی، مخزن کتب چاپ سنگی، شماره‌ی نسخه 3592
- شکل 3-112. گاو ماهی، عجایب المخلوقات قزوینی، نسخه‌ی خطی ترجمه‌ی فارسی، احتمالا قرن هشتم

- ه. ق. تالار مخطوطات کتابخانه‌ی آستان قدس رضوی، مخزن کتب خطی، شماره‌ی نسخه 10975
- 135 شکل 3-113. سمکه‌ی بهج یا کوسج، عجایب المخلوقات قزوینی، چاپ سنگی قاجار، 1264 ه. ق. تالار مخطوطات کتابخانه‌ی آستان قدس رضوی، مخزن کتب چاپ سنگی، شماره‌ی نسخه 3592
- 136 شکل 3-114. ماهی تنین، عجایب المخلوقات قزوینی، چاپ سنگی 1331 ه. ق. تالار مخطوطات کتابخانه‌ی آستان قدس رضوی، مخزن کتب چاپ سنگی، شماره‌ی نسخه 1324
- 136 شکل 3-115. یقال التنین، عجایب المخلوقات قزوینی، نسخه‌ی خطی ترجمه‌ی فارسی، تالار مخطوطات کتابخانه‌ی آستان قدس رضوی، مخزن کتب خطی، شماره‌ی نسخه 28026
- 137 شکل 3-116. ماهی مدور همچون سپر، عجایب المخلوقات قزوینی، چاپ سنگی هند، 1331 ه. ق. تالار مخطوطات کتابخانه‌ی آستان قدس رضوی، مخزن کتب چاپ سنگی، شماره‌ی نسخه 1324
- 137 شکل 3-117. ماهی مدور، عجایب المخلوقات قزوینی، نسخه‌ی خطی ترجمه‌ی فارسی، احتمالاً قرن هشتم ه. ق. تالار مخطوطات کتابخانه‌ی آستان قدس رضوی، مخزن کتب خطی، شماره‌ی نسخه 10975
- 138 شکل 3-118. ماهی با سر سگ، عجایب المخلوقات قزوینی، چاپ سنگی قاجار، 1264 ه. ق. تالار مخطوطات کتابخانه‌ی آستان قدس رضوی، مخزن کتب چاپ سنگی، شماره‌ی نسخه 3592
- 138 شکل 3-119. عجایب المخلوقات قزوینی، چاپ سنگی هند، 1331 ه. ق. تالار مخطوطات کتابخانه‌ی آستان قدس رضوی، مخزن کتب چاپ سنگی، شماره‌ی نسخه 1324
- 138 شکل 3-120. ماهی با سر جغد، عجایب المخلوقات قزوینی، چاپ سنگی قاجار، 1264 ه. ق. تالار مخطوطات کتابخانه‌ی آستان قدس رضوی، مخزن کتب چاپ سنگی، شماره‌ی نسخه 3592
- 138 شکل 3-121. ماهی با سر جغد، عجایب المخلوقات قزوینی، نسخه‌ی خطی ترجمه‌ی فارسی، تالار مخطوطات کتابخانه‌ی آستان قدس رضوی، مخزن کتب خطی، شماره‌ی نسخه 28026
- 138 شکل 3-122. ماهی با سر گاو، عجایب المخلوقات قزوینی، چاپ سنگی قاجار، 1264 ه. ق. تالار مخطوطات کتابخانه‌ی آستان قدس رضوی، مخزن کتب چاپ سنگی، شماره‌ی نسخه 3592
- 139 شکل 3-123. ماهی با سر گاو، عجایب المخلوقات قزوینی، نسخه‌ی خطی ترجمه‌ی فارسی، تالار مخطوطات کتابخانه‌ی آستان قدس رضوی، مخزن کتب خطی، شماره‌ی نسخه 28026
- 139 شکل 3-124. ماهی بال، عجایب المخلوقات قزوینی، نسخه‌ی خطی ترجمه‌ی فارسی، تالار مخطوطات کتابخانه‌ی آستان قدس رضوی، مخزن کتب خطی، شماره‌ی نسخه 28026
- 140 شکل 3-125. خرگوش دریا، عجایب المخلوقات قزوینی، چاپ سنگی قاجار، 1264 ه. ق. تالار مخطوطات کتابخانه‌ی آستان قدس رضوی، مخزن کتب چاپ سنگی، شماره‌ی نسخه 3592
- 140 شکل 3-126. خرگوش دریا، عجایب المخلوقات قزوینی، نسخه‌ی خطی ترجمه‌ی فارسی، تالار مخطوطات کتابخانه‌ی آستان قدس رضوی، مخزن کتب خطی، شماره‌ی نسخه 28026
- 141 شکل 3-127. شیخ البهودی، عجایب المخلوقات قزوینی، چاپ سنگی قاجار، 1264 ه. ق. تالار مخطوطات کتابخانه‌ی آستان قدس رضوی، مخزن کتب چاپ سنگی، شماره‌ی نسخه 3592
- 141 شکل 3-128. شیخ البهودی، عجایب المخلوقات قزوینی، نسخه‌ی خطی ترجمه‌ی فارسی، تالار مخطوطات کتابخانه‌ی آستان قدس رضوی، مخزن کتب خطی، شماره‌ی نسخه 28026
- 141 شکل 3-129. کنیزکی که از گوش ماهی بیرون آمد، عجایب المخلوقات قزوینی، چاپ سنگی قاجار، 1264 ه. ق. تالار مخطوطات کتابخانه‌ی آستان قدس رضوی، مخزن کتب چاپ سنگی، شماره‌ی نسخه 3592
- 142 شکل 3-130. کنیزکی که از گوش ماهی بیرون آمد، عجایب المخلوقات قزوینی، نسخه‌ی خطی ترجمه‌ی فارسی، تالار مخطوطات کتابخانه‌ی آستان قدس رضوی، مخزن کتب خطی، شماره‌ی نسخه 28026
- 143 شکل 3-131. دابه دریا در حکایت انوشیروان، عجایب المخلوقات قزوینی، چاپ سنگی هند، 1331 ه. ق.

- تالار مخطوطات کتابخانه‌ی آستان قدس رضوی، مخزن کتب چاپ سنگی، شماره‌ی نسخه 1324
- 143 شکل 3-132. انوشیروان و جانور دریا، عجایب المخلوقات قزوینی، مکتب بغداد، سده هشتم ه. ق./چهاردهم م. مجموعه زاره. (پوپ، 1377: 415)
- 144 شکل 3-133. ارنب بحری، عجایب المخلوقات قزوینی، چاپ سنگی قاجار، 1264 ه. ق. تالار مخطوطات کتابخانه‌ی آستان قدس رضوی، مخزن کتب چاپ سنگی، شماره‌ی نسخه 3592
- 145 شکل 3-134. ارنب بحری، عجایب المخلوقات قزوینی، نسخه‌ی خطی ترجمه‌ی فارسی، تالار مخطوطات کتابخانه‌ی آستان قدس رضوی، مخزن کتب خطی، شماره‌ی نسخه 28026
- 146 شکل 3-135. انسان آبی، نسخه‌ی خطی ترجمه‌ی فارسی عجایب المخلوقات قزوینی، کتابخانه‌ی آستان قدس رضوی
- 146 شکل 3-136. انسان آبی، نسخه‌ی خطی ترجمه‌ی فارسی عجایب المخلوقات قزوینی، قرن 15 م. احتمالا بغداد، عراق یا شرق ترکیه. (www.flicker.com)
- 147 شکل 3-137. فرس الماء، عجایب المخلوقات قزوینی، چاپ سنگی هند، 1331 ه. ق. تالار مخطوطات کتابخانه‌ی آستان قدس رضوی، مخزن کتب چاپ سنگی، شماره‌ی نسخه 1324
- 147 شکل 3-138. تمساح، عجایب المخلوقات قزوینی، چاپ سنگی قاجار، 1264 ه. ق. تالار مخطوطات کتابخانه‌ی آستان قدس رضوی، مخزن کتب چاپ سنگی، شماره‌ی نسخه 3592
- 147 شکل 3-139. تمساح، نسخه‌ی خطی ترجمه‌ی فارسی عجایب المخلوقات قزوینی، قرن 15 م. احتمالا بغداد، عراق یا شرق ترکیه. (www.flicker.com)
- 148 شکل 3-140. تمساح، عجایب المخلوقات قزوینی، چاپ سنگی هند، 1331 ه. ق. تالار مخطوطات کتابخانه‌ی آستان قدس رضوی، مخزن کتب چاپ سنگی، شماره‌ی نسخه 1324
- 148 شکل 3-141. تمساح، عجایب المخلوقات قزوینی، نسخه‌ی خطی ترجمه‌ی فارسی، تالار مخطوطات کتابخانه‌ی آستان قدس رضوی، مخزن کتب خطی، شماره‌ی نسخه 28026
- 149 شکل 3-142. خارپشت آبی، عجایب المخلوقات قزوینی، چاپ سنگی قاجار، 1264 ه. ق. تالار مخطوطات کتابخانه‌ی آستان قدس رضوی، مخزن کتب چاپ سنگی، شماره‌ی نسخه 3592
- 149 شکل 3-143. خارپشت آبی، نسخه‌ی خطی ترجمه‌ی فارسی عجایب المخلوقات قزوینی، قرن 15 م. احتمالا بغداد، عراق یا شرق ترکیه. (www.flicker.com)
- 149 شکل 3-144. قوقی، عجایب المخلوقات قزوینی، نسخه‌ی خطی ترجمه‌ی فارسی، تالار مخطوطات کتابخانه‌ی آستان قدس رضوی، مخزن کتب خطی، شماره‌ی نسخه 28026
- 150 شکل 3-145. قوقی، عجایب المخلوقات قزوینی، چاپ سنگی قاجار، 1264 ه. ق. تالار مخطوطات کتابخانه‌ی آستان قدس رضوی، مخزن کتب چاپ سنگی، شماره‌ی نسخه 3592
- 158 شکل 3-146. عوج در حال پرتاب کردن صخره‌ای بر روی اردوی اسرائیلی‌ها، کیهان شناسی طوسی سلمانی، نسخه‌ی مکمل فارسی، کتابخانه‌ی ملی فرانسه. (ریشار، 1383: 71)
- 159 شکل 3-147. گول گوش پهن (که در شهر آبی زندگی می‌کند) در مقابل اسکندر نشسته در قایق، کیهان‌شناسی طوسی سلمانی، نسخه‌ی مکمل فارسی، کتابخانه‌ی ملی فرانسه، پاریس. (CAIOZZO, 2008: 48)
- 159 شکل 3-148. گول مرده یا جوج و ماجوج که برای دیدن رهگذران به درخت بسته شده است، کیهان شناسی طوسی سلمانی، نسخه‌ی مکمل فارسی، کتابخانه‌ی ملی فرانسه، پاریس. (CAIOZZO, 2008: 47)
- 159 شکل 3-149. نقش گول یا هیبت "انسان- گاو" شاخ‌ها و سم گاو، عجایب المخلوقات قزوینی، چاپ سنگی، 1264 ه. ق. تالار مخطوطات کتابخانه‌ی آستان قدس رضوی، مخزن کتب چاپ سنگی، شماره‌ی نسخه 3592
- 159 شکل 3-150. شمایل گول با دم و سم‌هایی شبیه چهارپایان و هیبت انسان، عجایب المخلوقات

- قزوینی، نسخه‌ی خطی ترجمه‌ی فارسی، تالار مخطوطات کتابخانه آستان قدس رضوی، مخزن کتب خطی، شماره نسخه 28026
- 160 شکل 3-151. گول به شکل انسان، عجایب المخلوقات قزوینی، نسخه‌ی خطی ترجمه‌ی فارسی، هند، 954 ه. ق. تالار مخطوطات کتابخانه‌ی آستان قدس رضوی، مخزن کتب خطی، شماره‌ی نسخه 35212
- 160 شکل 3-152. گول در ترکیب (حیوان - انسان)، عجایب المخلوقات قزوینی، نسخه‌ی خطی ترجمه‌ی فارسی، هند، 954 ه. ق. تالار مخطوطات کتابخانه‌ی آستان قدس رضوی، مخزن کتب خطی، شماره‌ی نسخه 35212
- 160 شکل 3-153. گول ماده (سعلاة)، عجایب المخلوقات قزوینی، چاپ سنگی قاجار، 1264 ه. ق. تالار مخطوطات کتابخانه‌ی آستان قدس رضوی، مخزن کتب چاپ سنگی، شماره‌ی نسخه 3592
- 161 شکل 3-154. دیو الغدار، عجایب المخلوقات قزوینی، چاپ سنگی قاجار، 1264 ه. ق. تالار مخطوطات کتابخانه‌ی آستان قدس رضوی، مخزن کتب چاپ سنگی، شماره‌ی نسخه 3592
- 162 شکل 3-155. گونه‌های دیو، عجایب المخلوقات قزوینی، نسخه‌ی ترجمه‌ی فارسی، احتمالاً ایالات مغول هند (بنجاب)، قرن هفدهم م. کتابخانه ملی پزشکی آمریکا.
([http:// www.nlm.nih.gov/hmd/arabic/natural-hist3.html](http://www.nlm.nih.gov/hmd/arabic/natural-hist3.html))
- 163 شکل 3-156. اجنه و دیوانی که در خدمت سلیمان (ع) بودند، عجایب المخلوقات قزوینی، نسخه‌ی خطی ترجمه‌ی فارسی، هند، 954 ه. ق. تالار مخطوطات کتابخانه‌ی آستان قدس رضوی، مخزن کتب خطی، شماره‌ی نسخه 35212
- 163 شکل 3-157. اجنه و دیوان در خدمت حضرت سلیمان (ع)، عجایب المخلوقات، نسخه‌ی خطی ترجمه‌ی فارسی، 944 ه. ق. 1537 م. احتمالاً در غرب هند، کتابخانه‌ی ملی پزشکی آمریکا.
([http:// www.nlm.nih.gov/hmd/arabic/natural-hist3.html](http://www.nlm.nih.gov/hmd/arabic/natural-hist3.html))
- 164 شکل 3-158. نمونه‌ی دیگر از دیوان در خدمت سلیمان (ع). نسخه‌ی خطی ترجمه‌ی فارسی عجایب المخلوقات قزوینی، قرن 15 م. احتمالاً بغداد، عراق یا شرق ترکیه.
(www.flicker.com)
- 165 شکل 3-159. دیوان در بند سلیمان (ع)، عجایب المخلوقات قزوینی، چاپ سنگی قاجار، 1264 ه. ق. تالار مخطوطات کتابخانه‌ی آستان قدس رضوی، مخزن کتب چاپ سنگی، شماره‌ی نسخه 3592
- 166 شکل 3-160. جبرئیل به سلیمان (ع) انگشتری می‌دهد، عجایب المخلوقات قزوینی، چاپ سنگی قاجار، 1264 ه. ق. تالار مخطوطات کتابخانه‌ی آستان قدس رضوی، مخزن کتب چاپ سنگی، شماره‌ی نسخه 3592
- 168 شکل 3-161. بارگاه حضرت سلیمان در هزارو یک شب، چاپ سنگی. (فدوی، 1386: 120)
- 170 شکل 3-162. اسب بالدار و گرگ گرز به دست، عجایب المخلوقات قزوینی، چاپ سنگی قاجار، 1264 ه. ق. تالار مخطوطات کتابخانه‌ی آستان قدس رضوی، مخزن کتب چاپ سنگی، شماره‌ی نسخه 3592
- 170 شکل 3-163. دیوی که بر شتر مرغ سوار است (الغدار)، عجایب المخلوقات قزوینی، نسخه‌ی خطی ترجمه‌ی فارسی، هند، 954 ه. ق. تالار مخطوطات کتابخانه‌ی آستان قدس رضوی، مخزن کتب خطی، شماره‌ی نسخه 35212
- 170 شکل 3-164. دیو دلهاث یا دلپا، عجایب المخلوقات قزوینی، نسخه‌ی خطی ترجمه‌ی فارسی، تالار مخطوطات کتابخانه‌ی آستان قدس رضوی، مخزن کتب خطی، شماره‌ی نسخه 28026
- 171 شکل 3-165. اجنه با ظاهر آدمیان و کلاه بوقی بر سر، عجایب المخلوقات قزوینی، چاپ سنگی قاجار، 1264 ه. ق. تالار مخطوطات کتابخانه‌ی آستان قدس رضوی، مخزن کتب چاپ سنگی، شماره‌ی نسخه 3592
- 173 شکل 3-166. مرة بن الحارث، عجایب المخلوقات قزوینی، چاپ سنگی قاجار، 1264 ه. ق. تالار

- مخطوطات کتابخانه‌ی آستان قدس رضوی، مخزن کتب چاپ سنگی، شماره‌ی نسخه 3592
- 174 شکل 3-167. مرة بن الحارث، عجایب المخلوقات قزوینی، نسخه‌ی خطی ترجمه‌ی فارسی، تالار
مخطوطات کتابخانه‌ی آستان قدس رضوی، مخزن کتب خطی، شماره‌ی نسخه 28026
- 174 شکل 3-168. نسخه‌ی خطی ترجمه‌ی فارسی عجایب المخلوقات قزوینی، قرن 15 م. احتمالاً بغداد،
عراق یا شرق ترکیه. (www.flicker.com)
- 174 شکل 3-169. عجایب المخلوقات، نسخه‌ی خطی ترجمه‌ی فارسی، 944 ه. ق. 1537 م. احتمالاً در غرب
هند، کتابخانه‌ی ملی پزشکی آمریکا.
([http:// www.nlm.nih.gov/hmd/arabic/natural-hist3.html](http://www.nlm.nih.gov/hmd/arabic/natural-hist3.html))
- 175 شکل 3-170. دیوان و شیطینی که به حضور سلیمان فراخوانده شدند، عجایب المخلوقات قزوینی،
نسخه‌ی خطی ترجمه‌ی فارسی، هند، 954 ه. ق. تالار مخطوطات کتابخانه‌ی آستان قدس رضوی،
مخزن کتب خطی، شماره‌ی نسخه 35212
- 175 شکل 3-171. دیوی در ترکیب (حیوان - پرنده)، عجایب المخلوقات قزوینی، چاپ سنگی قاجار، 1264 ه.
ق. تالار مخطوطات کتابخانه‌ی آستان قدس رضوی، مخزن کتب چاپ سنگی، شماره‌ی نسخه 3592
- 180 شکل 3-172. یاجوج و ماجوج، عجایب المخلوقات قزوینی، نسخه‌ی خطی ترجمه‌ی فارسی، هند، 954
ه. ق. تالار مخطوطات کتابخانه‌ی آستان قدس رضوی، مخزن کتب خطی، شماره‌ی نسخه 35212
- 181 شکل 3-173. قوم منسک، عجایب المخلوقات قزوینی، نسخه‌ی خطی ترجمه‌ی فارسی، هند، 954 ه.
ق. تالار مخطوطات کتابخانه‌ی آستان قدس رضوی، مخزن کتب خطی، شماره‌ی نسخه 35212
- 181 شکل 3-174. بسترگوشان (منسک)، نسخه‌ی خطی ترجمه‌ی فارسی عجایب المخلوقات قزوینی، قرن 15
م. احتمالاً بغداد، عراق یا شرق ترکیه. (www.flicker.com)
- 181 شکل 3-175. یاجوج و ماجوج در صورت گوش‌بستران، برگی از نسخه‌ی خطی ترجمه‌ی فارسی خواص
الحيوان. (تناولی، 1385: 161)
- 182 شکل 3-176. یاجوج و ماجوج با سر حیوان درنده و دم حیوانی، نسخه‌ی خطی ترجمه‌ی فارسی عجایب
المخلوقات قزوینی، قرن 15 م. احتمالاً بغداد، عراق یا شرق ترکیه.
(www.flicker.com)
- 182 شکل 3-177. انسان‌هایی با سر سگ و بال پرنده، عجایب المخلوقات قزوینی، نسخه‌ی خطی ترجمه‌ی
فارسی، هند، 954 ه. ق. تالار مخطوطات کتابخانه‌ی آستان قدس رضوی، مخزن کتب خطی، شماره‌ی
نسخه 35212
- 184 شکل 3-178. دوالپا در نسخه‌ی چاپ سنگی سلیم جواهری. (فدوی، 1386: 193)
- 185 شکل 3-179. دوالپا با پاهای مارگونه، کیهان‌شناسی طوسی سلمانی، نسخه‌ی مکمل فارسی، کتابخانه‌ی
ملی فرانسه، پاریس. (CAIOZZO, 2008: 49)
- 185 شکل 3-180. انسان‌هایی با خرطوم کشیده و دارای بال، نسخه‌ی خطی ترجمه‌ی فارسی عجایب
المخلوقات قزوینی، قرن 15 م. احتمالاً بغداد، عراق یا شرق ترکیه. (www.flicker.com)
- 186 شکل 3-181. انسان شش پا عجایب المخلوقات قزوینی، نسخه‌ی خطی ترجمه‌ی فارسی، هند، 954 ه.
ق. تالار مخطوطات کتابخانه‌ی آستان قدس رضوی، مخزن کتب خطی، شماره‌ی نسخه 35212
- 186 شکل 3-182. انسان دو سر و شش پا، نسخه‌ی خطی ترجمه‌ی فارسی عجایب المخلوقات قزوینی، قرن
15 م. احتمالاً بغداد، عراق یا شرق ترکیه. (www.flicker.com)
- 187 شکل 3-183. انسان‌های به هم چسبیده، عجایب المخلوقات قزوینی، نسخه‌ی خطی ترجمه‌ی فارسی،
هند، 954 ه. ق. تالار مخطوطات کتابخانه‌ی آستان قدس رضوی، مخزن کتب خطی، شماره‌ی نسخه
35212
- 189 شکل 3-184. سناس، عجایب المخلوقات قزوینی، نسخه‌ی خطی ترجمه‌ی فارسی، هند، 954 ه. ق.